

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

USE OF PHRASES AND PROVERBS IN ARTISTIC WORKS

Jonbutayeva Zumradxon Abdujabborovna¹

Ziyokor educational center of Namangan city

KEYWORDS

proverbs, phrase, works of art,
native language, phonetic tools

ABSTRACT

Today, proverbs, as one of the active and important sources of presentation of national culture, are becoming the most necessary subjects in the process of linguistic-cultural research in linguistics. And they have been the main object of many studies. This article provides information on the use of expressions and proverbs in works of art.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7605022

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Zyokor educational center of Namangan city, Uzbekistan

BADIIY ASARLARDA IBORA VA MAQOLLAR QO'LLANISHI

KALIT SO'ZLAR:

maqolalar, ibora, badiiy asarlar, ona tili, fonetik vositalar

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda maqollar xalq madaniyatini taqdim etishning faol va muhim manbalaridan biri sifatida tilshunoslikdagi lingvomadaniy tadqiqotlar jarayonida eng zarur mavzularga aylanib bormoqda. Va ular ko'plab tadqiqotlarning asosiy ob'ekti bo'lgan. Ushbu maqolada badiiy asarlarda ibora va maqollar qo'llanishi haqida ma'lumot berilgan.

Kishilar har qanday sharoitda va faoliyatning barcha sohalarida aloqa qilish jarayonida tildagi leksik, frazeologik, grammatik va fonetik vositalarni tanlash va ishlatilishda bir-birlaridan ma'lum darajada farq qiladilar. Ha, umumxalq tili doirasida til vositalarining bunday tanlab olinishi nutqning xilma-xil ko'rinishlarining paydo bo'lishiga olib keladi. Nutqning bu xilma-xil ko'rinishlari esa nutq stillari deb yuritiladi.

Ona tili darslarida xususan iboralarni o'tish va ularni nutq jarayonida qo'llash uzviylashtirilgan ta'lim dasturida ham o'z ifodasini topgan ya'ni dars tuzulishi mavzularni detallashtirilgan holda o'quvchilarga yetkazish o'z ifodasini topgan.

Yuqorida ta'kidlaganidek iboralar xalqning barqarorligi o'ziga xos, turmush tarziga egalik belgisi hisoblanadi.

Xuddi shuningdek tasviriy vositalar ham xalq yaratgan ifodalardir. Ular (iboralar va tasviriy ifodalar) ni o'quvchilar ongiga yatkazdirish, singdirish o'z nutqlarida qo'llay olish darajasiga yetkazdirish, ona tili, darslari va o'qituvchilarining zimmasidagi buyuk vazifa sanaladi. Ayni paytda bu mavzuning dolzarbligi hamdir.

Maqol – og'zaki xalq og'zaki ijodining janri. Bu hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli, majoziy va grammatik jihatdan to'liq, chuqur ma'noli ibora. Aniq, barqaror va keng qo'llaniladigan ritmik formulaga ega bo'lgan maqollar xalqning ko'p asrlik tajribasi asosida vujudga kelgan. Maqollarda odamlarning hayotga oid mushohadalari, jamiyatga munosabati, tarixi, ma'naviy holati, axloqiy-estetik tuyg'ulari, ijobiy fazilatlarini o'z aksini topgan. Asrlar davomida xalq tomonidan saqlanib kelinib, ular ixcham va sodda she'riy shaklga ega bo'ldi.

Maqol og'zaki va yozma nutqda to'g'ridan-to'g'ri yoki ko'chma ma'noda ishlatilishi mumkin. Ayrim maqollar faqat ko'chma ma'noda ("Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi", "Qurq qoshiq og'iz yirtar") yoki to'g'ridan-to'g'ri ma'noda qo'llaniladi. ("Ona yurtning omon bo'lsa, rangi-ro'ying somon bo'lmas").

Maqollar qo'llanilgan mavzular jihatidan boy va rang-barangdir. Vatan, mehnat, bilim, mahorat, do'stlik, birlik, donolik, hushyorlik, til va nutq madaniyati, muhabbat, yomon sifatlar kabi mavzularga bag'ishlangan maqollar mavjud. Maqollarga xos xususiyatlar:

mazmunning dialektik birligi va shakli; ba'zan ular olmoshlarga boy bo'ladi; ba'zan ular juda ko'p ma'nolarga ega; ular metaforadir.

Maqolda antiteza (masalan, "Kattaga hurmatda bo'l, kichikka izzatda" kabi hodisani ko'p uchratish mumkin). Maqollar nasriy va nazm shaklida ham bo'lishi mumkin. "Mehnat, mehnatning tagi rohat" kabi maqollar nasrda uchrasa-da, ularda she'riy motivlarni his qilish mumkin. Shuningdek, she'rlarda bo'lgani kabi "Elga bersang goshingni, Erlar silar boshingni. Itga bersang oshingni, Itlar g'ajir boshig'ini" ("Ruzingni elga ber, boshingni silaydi. Ber") kabi maqollarda ham ichki motiv, olmoshlar bor. ovqatingni itlarga ber, ular boshingni kemiradi").

Turkiy xalqlar maqollaridan namunalar ilk bor Mahmud al-Qoshg'ariyning "Divonu l-lug'at at-turk" asarida keltirilgan. Turli xil variantlarga ega bo'lgan bu maqollarning ko'pchiligi o'zbek xalqi orasida hamon qo'llanib kelinmoqda. Masalan, Mahmud al-Qoshg'ariy tomonidan keltirilgan "Kishi olasi ichtin, qilqi olasi tashtin" ("Odamning fitnasi ichda, hayvonda - tashqarida") maqolida hozirgi kunda "Odam olasi ichida, mol olasi toshida". O'zbek tilida maqol (maqol)ni ifodalash uchun ba'zan boshqa so'zlar ham qo'llaniladi. Bular: "masal", "zarbulmasal", "naql", "hikmat", "hikmatli so'z", "tanbeh", "mashoyixlar so'zi", "hikmatli maqol", "donishmandlar so'zi", "otalar so'zi" va boshqalar. Umuman, maqollarning ijtimoiy-siyosiy va tarbiyaviy ahamiyati katta.

Matal – xalq og'zaki ijodida qo'llaniladigan atama. U xalq orasida keng tarqalgan, ma'lum bir hayot bilan bog'liq voqelikka emotsional-ekspressiv rang beradigan ifodadir. Og'zaki xalq og'zaki ijodining janrlaridan biridir. Maqolda buyumning tavsifi beriladi, uning xususiyatlari ko'rsatiladi. Bundan farqli ravishda, maqolda to'liq fikr va xulosa ifodalanadi. Maqollar majoziy tafakkurning go'zal namunalari bo'lib, nutqimizni bezatadi. Ular nisbatan sekin paydo bo'lishiga qaramay, ular bir necha yillar davomida qo'llaniladi. Maqollarda xalq maqollariga o'xshashlik bor. Shu bilan birga ular ikkinchisidan o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bular quyidagilardir: maqollar nutqda yakka to'liq xulosa sifatida qo'llanilsa, matallar faqat shu xulosaning bo'laklari vazifasini bajaradi; maqollar mavzu doirasi keng bo'lsa, matallarda aniq mavzular va ularning aniq funksional maqsadlari bor; maqollarda o'z shakl tuzilmalari mavjud bo'lsa, matallarda bunday shakl tuzilmalari mavjud emas; maqollar goh ko'chma ma'noda (yoki ba'zan to'g'ridan-to'g'ri ma'noda) qo'llanilsa, gaplar faqat ko'chma ma'noda qo'llanadi.

Xalq og'zaki ijodida matallarning paydo bo'lishi majmuiy obrazli iboralarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Maqollar gapning turg'un so'z birikmalaridan farqli o'laroq, ko'p ma'nolilikka tayanganligi sababli, ular ifodada o'xshatish va qiyoslashni kuchaytiradi. Shuning uchun solishtirilgan elementlar orasidagi farq ularda yaxshi saqlanadi. Qolaversa, gaplar mazmunidan qat'i nazar, grammatika nuqtai nazaridan har doim gapning bir qismini ifodalaydi.

Xalq orasida "Semizlinki qo'y kotaradi", "Tuyaga yantoq kerak bo'lsa, bo'ynini cho'zar" degan iboralar keng tarqalgan. "Bekorga mushuk oftobga chiqmaydi".

Ushbu maqolada biz tabiat maqollarining odamlar hayotidagi o'rni haqida gapiramiz.

Dehqonlarda tabiat hodisalariga qarab nafaqat dehqonlar, balki dengizchilar, baliqchilar ham harakat qilishgan. Shuning uchun ham ularning turmush tarzida alohida ogohlantirish, tanqid va nasihatga oid maqollar asosiy o'rin tutgan. Chunki bu maqollarda yilning qanday kelishi yoki jannat qanday bo'lishi, qachon sug'orilishi yoki ekin ekishi, dehqonchilikka nima foydali bo'lishi ko'rsatilgan.

Bunday maqollar turli maqsadlarda xizmat qilishi mumkin. Bu xilma-xil maqollarning maqsadiga misol sifatida biz ogohlantirish maqollarini ko'rishimiz mumkin: O'zbek tilida "Saratonda suv quy asadda tek qo'y".

"Saraton sara ekish qo'laversa tariq ekish", "Yoz yomg'iri yondan o'tar, qish yomg'iri jondan", bu gaplar ob-havoni ogohlantirish nazarda tutadi. Frazzeologik birlik - nutqda erkin yasali bo'lmaydigan, lekin tayyor birlik sifatida ko'paytiriladigan turtki bo'lmagan so'z turkumidir. Reproduktivlik - nutqda frazeologik birliklarning yagona o'zgarmas birikmalar sifatida muntazam ishlatilishi. Idiomatiklik - frazeologik birlikning sifati bo'lib, bo'laklarning ma'nolari yig'indisidan butunning ma'nosini ajratib bo'lmaydi. Frazzeologik birlikning barqarorligi uning tayyor lingvistik birlik sifatida mavjudligini bildiradi, bu uning grammatik tarkibidagi leksik tarkibiy qismlarining o'zgaruvchanligiga yo'l qo'ymaydi.

Shuningdek, maqollar nafaqat ohangdor va hazil, ritm va tasvirga ega ekanligi; maqollarda ham "fikr qoliplari" aks etadi. Maqollar umumbashariy bo'lgani uchun turli xalqlarda o'xshash maqollar mavjud bo'lib, ular o'zaro bog'liq madaniy naqshlarga ega. Shuning uchun maqollar o'quvchilarning madaniy g'oyalarni muhokama qilishlarida turli tillardagi maqol ekvivalentlarini solishtirishda foydali bo'ladi. Ammo tajriba shuni ko'rsatadiki, chet tili darslarida maqollarning kiritilishi kam uchraydi. Maqollar kiritilganda, ular ko'pincha vaqt to'ldiruvchisi sifatida ishlatiladi va kontekstga birlashtirilmaydi. Qo'llaniladigan maqollar ko'pincha lug'atlardan tasodifiy tanlanadi, ular ko'pincha arxaik maqollarni o'z ichiga oladi va shuning uchun yangi maqollarni o'tkazib yuborish mumkin. Maqollarning o'qitishda mos kelishi ularning shakliga bog'liq; ular ixcham va o'rganish oson, ular ko'pincha qofiyalanadi va alliteratsiya va assonans kabi takroriy figuralarni o'z ichiga oladi. Ba'zi olimlar til o'rgatishning turli sohalarida: grammatika va sintaksis, fonetika, so'z boyligini rivojlantirish, madaniyat, o'qish, nutq va yozishda maqollardan foydalanishni taklif qilishadi. Ularning ta'kidlashicha, maqollar madaniyatning muhim bo'lagi bo'lishi bilan birga, samarali muloqot qilish, turli og'zaki va yozma nutqlarni tushunish uchun ham muhim vositadir. Maqollarni qo'llash malakasini egallamagan odam suhbatda cheklangan bo'ladi, turli xil bosma nashrlar, radio, televidenie, qo'shiqlar va hokazolarni tushunishda qiynaladi va maqol bilan tanishishni nazarda tutuvchi maqol parodiyalarini tushunmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Olqarova, Z. (2022). Maqol va matallarning o'zaro farqli jihatlari, badiiy asarlarda qo'llanishi Abdulla Qahhor asarlari misolida. Science and Education, 3(12), 1114-1120.

2. Solidjonov, D. (1990). Types of reading and writing skills on teaching. *Signal Processing*, 4, 543-564.
3. Abdullayeva, N. A., & Mirzayeva, D. I. (2022). ABDULLA QAHNOR NIKOYALARIDA MAQOL VA MATALLARNING QO'LLANISHI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(11), 64-69.
4. Махмудова, Д. А., & Қарахонова СА, Х. К. (2015). Неврозларда фобия ва кўрқув. *Психиатрия журналы*, (1-Б), 82.
5. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
6. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(12), 59-64.
7. Алишеровна, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, 3(1).
8. Ибодуллаев, З. (2022). EFFECTIVE PSYCHOCORRECTION IN NEUROTIC DISORDER.
9. Ибодуллаев, З. Р., Карахонова, С. А., & Сейткаримова, Г. С. (2021). Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ, (SPECIAL 1)*.
10. Karakhonova, S. (2019). Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 4(1), e0401175-e0401175.
11. Jumayeva, F. (2021). ERKIN VOHIDOV SHE'RIYATIDA BARQAROR BIRIKMALARNING QO'LLANILISHI. *FILOLOGIYA UFQLARI JURNALI*, 4(4).
12. Solidjonov, D. Z. O. (2021). The impact of the development of internet technologies on education at pandemic time in Uzbekistan. In *СТУДЕНТ ГОДА 2021* (pp. 108-110).